

YAŞASIN DEMOKRASİ

Haldun Taner (İstanbul, 16 Mart 1915 – 7 Mayıs 1986) Matbaa-i Âmire müdürü Hâmid Bey anne tarafından büyükbabası, Meclis-i Mebusan İstanbul milletvekili ve Darülfünun devletler hukuku profesörü Ahmet Selahattin Bey babasıdır. Çemberlitaş'ta dünyaya gelen Taner, beş yaşında babasını kaybetti. Galatasaray Lisesi'nde okudu (1935). Heidelberg Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ndeki öğrenimini (1935-38) ağır bir tüberküloza yakalanması nedeniyle yarıda bırakıp İstanbul'a döndükten sonra Ankara Radyosu için skeçler yazmaya başladı. İÜ Alman Filolojisi'ni bitirdi (1950), Sanat Tarihi Bölümü'nde asistan oldu. 1954'te ilk evliliğini yaptı ve *Oyun* dergisini çıkardı. Viyana Üniversitesi'nde Prof. Kindermann'ın yanında felsefe ve tiyatro okudu. Max Reinhardt Tiyatro Akademisi'nde eğitim gördü (1955-57). İÜ, Gazetecilik Enstitüsü, İGSA ve LCC'de tiyatro ve dramaturji dersleri verdi. Devekuşu Kabare Tiyatrosu, Bizim Tiyatro ve TEF Kabare'yi kurdu. Türkiye'deki epik tiyatronun ilk örneği sayılan *Keşanlı Ali Destanı* ile dünyaya açıldı. Bütün çalışmalarıyla bir Haldun Taner Tiyatrosu ekolü oluşturdu ve Türkiye'de tiyatronun bir 'bilim dalı' olmasında etkili oldu. "Tuş" adlı öyküsü (1955) ve *Keşanlı Ali Destanı* oyunu aynı adlarla filme alındı. "Devekuşuna Mektuplar" başlıklı yazılarına *Tercüman*'da (1955-60) başladı, "Pazar Sohbetleri" başlığıyla *Milliyet*'te (Mart 1974 – Mayıs 1986) sürdürdü. 9 Ocak 1976'da ikinci evliliğini yaptı. 1953'te *New York Herald Tribune* ile *Yeni İstanbul* gazetelerinin düzenlediği uluslararası bir yarışmada "Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu" öyküsüyle birinci oldu. Sait Faik Hikâye Armağanı'nın ilkini *On İkiye Bir Var* ile kazandı. *Sancho'nun Sabah Yürüyüşü* ile Uluslararası Bordighera Mizah Hikâyeleri Ödülü'nü, *Milliyet*'teki köşe yazılarıyla Gazeteciler Cemiyeti Fıkra Ödülü'nü (iki kez), *Yalıda Sabah* ile 1983 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü aldı. 1987'den beri Haldun Taner Öykü Ödülü verilmekte. İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Kadıköy sahnesine (1988) ve Caddebostan'da bir sokağa adı verildi. 100. doğum yıldönümü olan 2015'ten beri bütün yapıtları Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanmakta.

Yapıtları

Öykü: *Yaşasın Demokrasi*, 1949; *Tuş*, 1951; *Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu*, 1953; *Ayışığında "Çalışkur"*, 1954; *On İkiye Bir Var*, 1954; *Konçinalar (Şişhane'ye Yağmur Yağmıyordu – On İkiye Bir Var'dan seçmeler)*, 1967; *Sancho'nun Sabah Yürüyüşü*, 1969; *Yalıda Sabah*, 1983.

Oyun (sahnelenmiş tarihleriyle): *Günün Adamı*, 1952'de yasaklandı, 1961'de sahnelendi; *Dışardakiler*, 1957; *Ve Değirmen Dönerdi*, 1958; *Fazilet Eczanesi*, 1960; *Lütfen Dokunmayın*, 1961; *Günün Adamı*, 1961; *Huzur Çıkmazı*, 1962; *Bu Şehr-i İstanbul ki*, 1962; *Keşanlı Ali Destanı*, 1964; *Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım*, 1964; *Eşeğin Gölgesi*, 1965; *Zilli Zarife*, 1966; *Vatan Kurtaran Şaban*, 1967; *Sersem Kocanın Kurnaz Karısı*, 1969; *Astronot Niyazi*, 1970; *Ha Bu Diyar*, 1971; *Dün Bugün*, 1972; *Aşk ü Sevda*, 1973; *Dev Anası*, 1973; *Yar Bana Bir Eğlence*, 1973; *Haneler*, 1974; *Çıktık Açık Alınla*, 1977; *Ayışığında Şamata*, 1977; *Yalan Dünya*, 1977; *Eşeğin Gölgesi*, 1978; *Hayırdır İnşallah*, 1979; *Kapılar*, 1980; *Huzur Çıkmazı*, 1981; *Haldun Taner'in Timsahı*, 2008 (hzl. D. Taner – S. Erez).

Düzyazı: *Devekuşuna Mektuplar 1*, 1960 (sonradan *Önce İnsan* adıyla); *Devekuşuna Mektuplar 2*, 1977 (sonradan *Yaz Boz Tahtası* adıyla); *Hak Dostum Diye Başlayalım Söze*, 1978; *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil – Portreler*, 1979; *Düşsem Yollara Yollara*, 1979; *Çok Güzelsin Güme Dur*, 1983; *Berlin Mektupları*, 1984; *Koyma Akıl, Oyma Akıl*, 1985.

*Haldun Taner'in
YKY'deki kitapları:*

- Koyma Akıl, Oyma Akıl (2015)*
Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu (2015)
Keşanlı Ali Destanı (2015)
Sersem Kocanın Kurnaz Karısı (2015)
Yalıda Sabah (2015)
Çok Güzelsin Gitme Dur (2015)
Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım (2015)
Ayışığında "Çalışkur" (2015)
On İkiye Bir Var (2015)
Sancho'nun Sabah Yürüyüşü (2015)
Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil (2016)
Fazilet Eczanesi (2016)
Yaşasın Demokrasi (2016)
Tuş (2016)

HALDUN TANER

Yaşasın Demokrasi

Öykü

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4588
Edebiyat - 1303

Yaşasın Demokrasi / Haldun Taner

Kitap editörü: **Murat Yalçın**
Düzeltili: **Korkut Tankuter**

Kitap tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahloğlu**

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07-08 • www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 31345

1. baskı: Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1949
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Mart 2016
ISBN 978-975-08-3611-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2014
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

- Yağlı Kapı • 9
Dairede Islahat • 18
Heykel • 24
Beatris Mavyan • 30
Yaşasın Demokrasi • 37
Geçmiş Zaman Olur ki... • 42
Necmiye'nin Hatırı • 47
Sebati Bey'in İstanbul Seferi • 51
İsgüzar Bir Polis • 55
Harikliya • 63

Yayıncının notu: İlk baskıda yer alan on iki öyküden “Sahib-i Seyf ü Kalem” *On İkiye Bir Var* kitabına, “Neden Sonra...” ise *Yalıda Sabah* kitabına yazarı tarafından aktarılmıştır. Bu baskıda, özellikle eski/yabancı kökenli sözcüklerin yazımında sözlüklere, adların yazımında ise ansiklopedilere uyuldu. Bazı sözler dipnotlarla açıklandı.

Yaşasın Demokrasi

Yağlı Kapı

Rıza, elindeki murçla¹ çekici, kırıldığı taşların yanına bıraktı. Ceke-tini yerden alıp sağ omzuna atarken;

“Ne demeye çalmaz bu adam paydosu?..” diye söylendi.

Yolun kenarındaki sivri çamın gölgesi, katran kazanlarının durduğu yere erişince, saatin altı olduğunu tecrübesi ile biliyordu. Halbuki gölge bugün orayı aşmış, ta öteye, kalasların yanına kadar uzanmıştı.

İsteksiz isteksiz çekiç sallamakta olan işçiler Rıza'nın işi bıraktığını görünce büsbütün gevşediler. Fakat otuz adım ileride, siyah başörtülü bir kadınla çene çalmakta olan ırgatbaşı hiç oralı olmuyordu. Nihayet Bigalı Süleyman dayanamadı:

“Saatine bak çavuş, saatine!” diye seslendi.

Süleyman, çavuşun memleketlisi olduğundan bu gibi teklifsizlikleri kendinde hak görürdü.

Bu ikaz üzerine köstekli saatini çıkarıp bakan ırgatbaşı, işçileri yirmi beş dakika fazla çalıştırmış olduğunu hayretle gördü. İçinden, “Yarın paydosu biraz erken çalar ödeşiriz” diye düşündü. Sonra yolun başında ileri geri manevra yapan traktörün Rum şoförüne bir işmar geçti.² Adam da deminden beri homurtusu ile etrafı velleveye veren alameti durdurup düdüğün ipine asıldı.

Resmi sinyalden çok önce işlerini bırakmış olan ırgatlar birer ikişer aşağıdaki bakkala doğru yürümeye başladılar.

Hepsi yirmi kişi kadardılar. Bu lüks sayfiye yerinde yeni yapılan asfalt yol için taş kırıyorlardı. Güneş bütün gün enselerinde boza pişirmiş, vücutlarının teri koyu bir leke halinde mintanlarının üstüne çıkmıştı.

Rıza da ilkin onlara katılmış gidiyorken birden vazgeçti. Gerisin geriye dönerek tramvay caddesindeki manavın yolunu tuttu.

1 *murç*: Betonlu kırmakta veya betona delik açmakta kullanılan sivri uçlu, çelikten yapılmış alet.

2 *işmar geçmek*: El, göz veya baş ile işaret etmek.

Akşamın gölgeleri yolları kaplamıştı. Beyaz elbiseli dadılar çocukları arabalarıyla gezdirmeye çıkarmışlar, bisikletli genç kızlarla delikanlılar bir aşağı beş yukarı piyasaya başlamışlardı.

Rıza sigarasını yakmış yürüyordu. Çamlıca tarafından kopup gelen bir rüzgâr, nemli yüzünü yalayarak geçiyor, sırtına aldığı ceketinin eteklerini keyifli keyifli uçuruyordu. Kaşları çatık, dudakları sarkıktı. Sigarasını efkârli olduğu zamanlar yaptığı gibi sık nefeslerle çabuk çabuk içiyordu. Dün gece barakada çıkan kavgadan ötürü rahat bir uyku uyuyamamıştı. Yorgun vücuduna bir de bugünün ağırlığı eklenince halsizliği büsbütün artmış, başının yarısı ağrımaya başlamıştı. Etrafında her şey ona sıkıcı ve manasız geliyordu. Çavuşun insanı ifrit eden ukalalıkları, Yakup'la İskender'in bitmez tükenmez sululukları, aldığı yevmiyenin azlığı, Yahudi gibi parayı kısan müteahhidin cimriliği bugün daha çok gözüne batıyor, daha çok betine gidiyordu.³ O kadar dalgındı ki yanından geçen Solmaz'ı fark edemedi. Halbuki albayın evlatlığı kendini göstermek için terliklerini yarık topuklu tabanlarında şaplata şaplata aşırı bir kırıtişla geçmişti. Rıza keyifli olduğu zamanlar onu “Yaktın bitirdin” diye söz atmadan yoldan geçirmez ve bu ateşli hayranlık tezahürü, arkadaşlarının “Yaşa be Irza” gibi tasvipleri ile karşılanırdı.

Rıza boş arsaları, ikiz pembe villaları, havuzlu bahçeyi geçti. Tam elektrik santralının önüne varınca, denize inen dar yoldan atlı bir kadının tozu dumana katarak gelmekte olduğunu gördü. Bu, taş kırdıkları sokaktaki Sümbüllü Köşk'ün geçkince hanımı idi. Kadın, ayağında rugan çizmeler, sırtında yakası açık ipek gömlek, bir kalkıp bir oturarak, hayvanı koşturuyor, bir yandan da “beni görüyorlar mı” diye çaktırmadan etrafına bakınıyordu. Fakat tam caddeye çıkmıştı ki, bir tramvayın dönemeçte çıkardığı iç tırmalayıcı çığlıktan huylanan at birden şaha kalktı, üstündekini yere vurmak ister gibi tepinmeye, asfaltta kıvılcımlar çıkaran nallarıyla etrafa çifteler savurmaya başladı. Kadın dizginleri çekmek istedi fakat hırçın hayvan sert bir boyun hareketi ile gemini kurtardı. Atın üstünde bir ileri bir geri fırlamakta olan kadın şimdi soğukkanlılığını kaybetmiş, kâh elleriyle eyere tu-

3 betine gitmek: Fenasına gitmek, kendine yedirememek.

tunmaya çalışıyor, kâh öne yatıp hayvanın boynuna sarılmayı deniyor, fakat bu ümitsiz gayretlerin bir netice veremeyeceğini de dehşetle görüyordu.

İşin ciddiyetini anlayan Rıza ok gibi yerinden fırladı. Azgın hayvanın yularını kavrayarak başını alabildiğine havaya kaldırdı. Hayvanın ağzından taşan beyaz köpüklere biraz da kan karıştı ve canı yanan kısırak acı bir kişneme salıverdikten sonra birdenbire duruldu. Şimdi, ıslak burnundan ateş gibi sıcak bir nefes çıkararak soluyor, eski uslu halini almış görünüyordu. Deminki heyecanlı çirpınmaların tesiriyle kendini kaybeden kadın bu esnada eyerin üzerinden yavaşça kaydı, ağır vücudunu Rıza'nın kollarına bıraktı. Çocuk bir bocaladı. Baygın da olsa yabancı bir kadını böyle kucağında tutmak ona pek ayıp bir şey gibi geldi. "Karıyı asfaltın üstüne bırakayım mı?" diye düşündü. Etrafına bakındı. Kendilerine doğru koşuşan üç dört kişiyi görerek öylece bekledi. Gelenler, kazayı tramvaydan görüp atlayan uzun çeneli bir gençle yoldan geçerken durup hadiseyi seyretmiş olan esnaf kılıklı üç kişiden ibaretti. Uzun çeneli genç;

"Eczaneye, doğru eczaneye" diye emir verdi. Rıza ile o üç adam kadını karga tulumba edip eczaneye taşıdılar.

Baygın kadın onları fazla uğraştırmadı. Ermeni eczacının yaptığı bir adrenalın iğnesinden sonra gözlerini açtı. Ve başucunda uzun çeneli genci görünce;

"Ölüyordum az daha" diye mırıldandı. "Hayatımı o çocuğa borçluyum."

Uzun çeneli adam;

"Biliyorum anne" dedi. "Vakayı tramvaydan gördüm. Sen şimdi konuşup kendini yorma."

Sonra telefona giderek, kibar ve varlıklı insanlara has bir şive ile köşkten otomobili istetti.

Bu hadiseden üç gün sonra bir akşamüzeri, artık taşları döşenmeye başlayan yeni yoldan, yaşlı bir adamla o uzun çeneli genç geçtiler. Genç adam Rıza'yı işaret ederek babasına bir şeyler söyledi. Bunun üzerine adam da dönüp onun gösterdiği tarafa baktı. Fakat o sırada yanındaki arkadaşına, askerde iken birine verip de hâlâ geri alamadığı bir paranın hikâyesini anlatmakta olan Rıza, bu olan bitenin

farkında olmadı. Ne bilsindi çocuk, o baba oğulun ötede kendi mukadderatı⁴ hakkında konuştuklarını.

Nitekim o gece uzun çeneli gençle kâhya kılıklı bir adam gelip Rıza'yı barakada buldular ve kendisine otuz lira aylıkla Sümbüllü Köşk'ün bahçıvan yamaklığı makamını teklif ettiler.

“Yemek içmek caba, fazla bir iş de yok” diye kâhya ayrıca iza-hat verdi. Rıza ne diyeceğini şaşırıldı. Burada günde seksen kuruş yevmiyeden eline mâhiye⁵ yirmi dört lira geçiyor, üstüne üstelik de eşekler gibi yoruluyordu. Fakat gene de pek tehalük⁶ göstermedi:

“Düşünürüz, sabah ola hayır ola...” dedi.

Yaptıkları müsait teklifin derhal hararetili bir “evet”le karşılanacağını uman Sümbüllü Köşk'ün elçileri, hödük oğlanın bu ağırdan alışına bir mana veremediler. Halbuki Rıza, sırf arkadaşları yanın-da fazla istekli görünmeyi onuruna yediremediği için böyle hareket etmişti. Berikiler fazla üstüne düşmediler.

“Düşün taşın, yarın kararını bildir” deyip çekildiler. Onlar gi-dince baraka birbirine girdi. İşin evveliyatını bilmeyen ırgatlar bu tekliften bir şey anlayamamış, hayrette kalmışlardı. Rıza, sağ ol-sun, lakırdısı az bir oğlandı. Evvelki günkü at hadisesinden hiçbi-rine bahsetmemişti. Bigalı Süleyman;

“Madem bahçıvan iktiza⁷ etmiş, neden ille Irza'yı istiyorlar. Biz de onun kadar bu işten anlarız” diyordu.

Sulu İskender ise;

“Otuz kaime aylık bu. Ülen sen gitmezsen ben giderim. Karnım doysun da ben on beş kâğıda bilem fitim” diye fikir beyan ediyordu.

Rıza bütün bu söylenenlere aldırmadı. Yattı, güzel bir uyku çekti. Fakat ertesi sabah işçilerini sayan ırgatbaşı onu ortalarda gö-remedi.

Kâhya, hanımefendinin emri mucibince, Rıza'yı derhal hamama soktu, sonra sırtına temiz bir elbise giydirip huzura çıkardı. Rıza, kendini güler yüzle karşılayan hanımefendiyi az daha tanıyama-

4 *mukadderat*: Meydana gelmesi kaçınılmaz ve karşı konulmaz olan şeyler, başa gelecekler, alın yazısı.

5 *mâhiye*: Aydan aya ödenen ücret, aylık, maaş.

6 *tehalük*: Bir şeye erişmek için büyük bir istekle atılma, büyük bir arzuyla can atma.

7 *iktiza*: Gerekme, gerektirme.

yacaktı. Çünkü kadın bugün külot⁸ ve çizme giymemişti. Sirtında bol bir kimono vardı. Üstelik de boyasızdı.

“Bana yaptığın büyük hizmete mukabil ben de seni memnun etmek isterim. Burada rahatın, her şeyin yerinde olacaktır çocuğum” dedi.

Hanımefendinin böyle “yavrum, çocuğum” gibi hakiki yaşını belli eden, tehlikeli tabirler kullandığı pek vaki değildi. Bugün böyle bir kelime sarf edivermesi, ya Rıza’ya karşı duyduğu minnetin başka mülâhazaları hatırlatamayacak kadar samimi oluşundan, yahut da –bu ihtimal daha kuvvetlidir– büyük bir lütufta bulunan hanımefendilerin böyle müşfik tabirler kullanmalarının daha münasip kaçacağına kani⁹ bulunmasından ileri geliyordu. Her ne ise... O sırada yandaki odadan, sirtında bir robdöşambr olduğu halde beyefendi de göründü. O da tatlı sözler söyleyerek Rıza’nın hatırını hoş etti. Çocuk, dilinin döndüğü kadar “Eksik olmayın” filan diye kekeledi. Sonra bu merasimden fazla sıkıldığını belli eden bir sabırsızlıkla, “Şu kâhya gelse de bahçıvan mıdır ne halttır onun yanına götürse beni” diye kapıdan yana bakmaya başladı. İş sezen hanımefendi derhal zile bastı. Eşikte beliren hizmetçiye;

“Rıza’ya –adını da ne çabuk öğrenmişti– odasını gösterin” diye talimat verdi. Ve Rıza böylece ahırın üst katındaki dairesine yerleşti.

Sümbüllü Köşk’te kim kime, dum duma idi. Burada para hesapsız harcanıyor, Rıza’nın yediği önünde, yemediği ardında kalyordu. Hanımefendinin hayatını kurtardığı, bütün müstahdem tarafından bilindiği için bütün hizmetkârlar ona güler yüz gösteriyor, iyi muamele ediyorlardı. Hatta pek celalli bir adam olan bahçıvan bile ona pek sertlenemiyor, öbür çıraklarına yaptığı gibi fazla iş buyuramıyordu. Zavallı Arnavut, ekâbir¹⁰ çocuklarına ders veren öğretmenlere dönmüştü. Hem hocalık taslayacak, hem de talebesine hürmette kusur etmeyecekti.

Böylece bir ay geçti. Ay başında Rıza’ya bir günlük izin verdiler. Delikanlı, cebinde gıcır gıcır otuz kâğıt, kâhyanın bol ke-

8 *külot*: Diz kapağından aşağısı dar, üst kısmı geniş binici pantolonu. Külot pantolon da denir.

9 *kani*: Kanaat getirmiş, inanmış.

10 *ekâbir*: Büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar.

seden hediye ettiği beyaz kasket, doğru arkadaşlarını bulmaya gitti.

Taş kırmakta olan işçiler onu böyle görünce, az daha küçük dillerini yutacaklardı. Derhal etrafını aldılar, Rıza'yı ilk defa görmüş gibi süzmeye başladılar.

İskender, küçük sarı dişlerini ve hatta bütün diş etlerini ortaya koyan sulu bir sırıtışla;

“Hacığa olup çıkmışsın be Irza” diye söyleniyor; oğlanı uzaktan kötü kötü süzen topal Emin ise;

“Kondu namussuz, yağlı kapıya” diye hasedini belli ediyordu.

Yakup'un gözü yeylekle cekette kalmıştı. O böyle rabitalı¹¹ bir elbiseyi ne zamandır rüyasında görür dururdu. Sade onlar mı ya? Pomak, Bigalı, Recep, Çapraz Ali, Koç İbrahim hepsi, hepsi Rıza'ya gıpta ediyor ve bunu yarı şaka, yarı ciddi ortaya vuruyorlardı. İşçiler artık işi gücü unutmışlardı. Her kafadan bir ses çıkıyor, söylenen laflar, gülüşmeler arasında kaynayıp gidiyordu. Hatta traktörçü bile traktörünü bırakmış onlara katılmıştı. Nihayet ustabaşı;

“Fazla laf ettünüz gayrı, hedi bahalım iş başına!” diye buz gibi bir laf etti. Bunun üzerine ırgatlar dağıldı. Rıza'ya da gitmek düştü. O zaten bugün İstanbul tarafına geçip şöyle bir dolaşmak niyetinde idi. Arkadaşlarına veda edip ayrıldı ve gelen tramvayın sarı olmasına aldırmadan içeri daldı. Nitekim vapurda da gene birinci mevki aldı, güverteye çıkıp oturdu. Nereye gideceğini kendi de bilmiyordu. Galata'ya çıkınca, Yüksekaldırım'a doğru yürüdü. Ayağı ile vitrine vurarak başını iki yana çeviren bir reklam bebeği uzun uzun seyretti. Bir sokak başında kavga eden iki çocuğu ayırdı. Yol arayan yaşlı bir kadına, “Ben buranın yabancısıyım, bilemeyom” diye cevap verdi. Sonra bir dükkânın önünde kalabalık görerek oraya yaklaştı. İçeride, belinden yukarısı insan, belinden aşağısı balık acayip bir mahluk gösteriliyormuş. On kuruş duhuliyeyi¹² toslayıp o da içeri daldı. Girenlerin çoğu dalgayı yutmuyor fakat kadının çıplak vücudunu görmeyi kâr sayıyorlardı. Dışarı çıktığında Rıza onlarla münakaşa etti ve denizkızlarına dair kulağında kalmış rivayetleri ileri sürerek muarızlarını¹³ iknaya çalıştı. Bu da

11 *rabitali*: Düzgün, muntazam, yolunda, derli toplu.

12 *duhuliyeye*: Ücret karşılığı girilen yerlere ödenen giriş parası.

13 *muarız*: Karşı koyan, karşı çıkan.

bitince tekrar Galata'ya indi, bir kahvede saatlerce oturdu. Okuma yazma bilmemesine rağmen bir *Köroğlu* gazetesi satın aldı. İhtiyar bir dilenciye on kuruş sadaka verdi. Ve dumanı tütmeekte olan bir vapuru görerek artık yerine dönmeyi akıl etti.

Vapurun gidip ta burnuna oturdu. Güneş hayli alçalmış, sular esmerleşmeye başlamıştı. Üsküdar tarafındaki evlerin camları kor gibi parlıyor, Karacaahmet'in koyu selvileri bulutsuz ufukta nefli bir leke halinde göze batıyordu.

Etrafı seyrederken oğlanın içine birden bir kasavet çöktü. Rıza bu işe pek şaşıtı. Parası vardı, elbisesi vardı, karnı tok, sırtı pek, rahatı yerinde idi. Ama işte gene de içinde gurbet acısına benzer bir sızı duruyordu. Bu ne idi? Rıza bunu yorgunluğa vererek üzerinde durmadı. Yeni aldığı paketten bir sigara yaktı. Vapurun burnu suları foşurdata foşurdata yarıyordu. Eğildi, bir müddet köpükleri seyretti. Sonra makinelerin gemiyi sarsan temposuna uyararak yanık bir gazel tutturdu. Fakat bundan da çabuk usandı. Kızkulesi'ne bakarak sustu, oturdu.

Rıza'nın ilk izin günü böyle geçti. Fakat vapurda duyduğu o acayip ezgi nedense o günden sonra yüreğinden çıkmaz olmuştu. Artık Sümbüllü Köşk'ten de sıkılmaya başlamıştı. Buradaki yaşayış tarzı rençber takımından bir insanın umabileceği saadetlerin şüphesiz ki son kertesi olmakla beraber, saf oğlan bu hakikatin pek de farkında görünmüyor, hayatından bir türlü memnun olamıyordu.

Rıza bazen düşünürdü. Benim yerimde şu bizim Sulu İskender olsa, buranın keyfini nasıl çıkarırdı diye... İskender, Rıza gibi mahcup ve ağırbaşlı değildi, alabildiğine yırtık bir oğlandı. O burada olsaydı, bahçede kısıcak pantolonlarla dolaşan çıplak kızları doya doya seyreder, donsuz gezen o gâvur dadının, o içi çıkası kokananın en olmadık yerlerini gözetlerdi. O burada olsaydı, şoförü kiskandırmak için ona buna yaltaklanan hizmetçi Şükriye'nin bu numaralarından faydalanır, fingirdek kızın orasını burasını mıncıklardı. Ama işte Rıza onun gibi değildi. Ayıp bir şey gördü mü kulaklarına kadar kızarıyor, gözünü yerde bir noktaya dikip öylece kalakalıyordu. Onun bütün çapkınlığı vaktiyle albayın o kırıttık evlatlığı Solmaz'a yoldan geçerken savurduğu birkaç kelimeden ibaretti. Zaten bunu da içinden gelerek değil, daha çok arkadaşlarına gösteriş olsun diye yapardı.

Rıza için günün en mesut anları onu bakkala yahut kasaba yolladıkları zamanlar oluyordu. O vakit mahsus yolu uzatıyor, arkadaşlarının çalıştıkları sokaktan geçip onlarla üç beş laf atıyordu. Bu birkaç dakikalık konuşmalar ona bir müddet için yetmekte, neşesini bir müddet için yerine getirmekte idi. Fakat işin kötüsü, yol da artık bitmek üzereydi.

Nitekim bir gün gene o sokaktan dolanan Rıza, arkadaşlarını yerinde bulamadı. Barakayı sökülmiş, ırgatları taşınmış görünce öyle bir fena oldu, kendini öyle bir garip hissetti ki, bir oturup ağlamadığı kaldı.

Gurbet acısı kurşun gibi içine çökmüştü şimdi...

Kibar kişilerde zuhur ettiği zaman nörasteni veya sürmenaj diye isimlendirilen bu daimi bezginlik hissi artık oğlanın yakasını hiç bırakmaz olmuştü.

Haydi gündüzleri neyse ne... Fakat bir kere akşam olmuyor muydu, içini anlaşılmaz bir sıkıntı kaplıyor, elindeki çapayı bir tarafa fırlatıp işi yüzüstü bırakan Rıza avurtlarını şişire şişire uflamaktan ve gözlerinden yaş gelecek kadar esnemekten baş alamıyordu.

Gitgide, eski hayatını aramaya, yol ameliğinin rezil bir iş olduğu hakkındaki eski kanaatini değiştirmeye başlamıştı. Bütün arkadaşları gözünde tütüyordu şimdi. Hatta ukala çavuşu, cimri müteahhidi bile göreceği gelmişti. İskender'le Yakup'un sululuklarını bile arıyor, barakanın o pis ayak kokan havasını bile özlüyordu. Bazen çekip gitmeyi kuruyordu, fakat akabinde bunun saçmalığını kendi de idrak ediyor, "Aptallığın âlemi yok, deli olma oğlum" diye bu tasavvurundan çabuk vazgeçiyordu. Ne kadar cahil, ne kadar toy da olsa, gene içinde yüzdüğü bu refahın kadrini birazcık olsun anlamıyor değildi. Buradan giderse burayı, bu demir karyolayı, bu bol yemekleri, hele o canına yandığı suböreğini çok arayacağını kendi de biliyordu. Biliyordu da, işte gitmekle kalmak arasında böyle bocalayıp duruyordu.

Rıza bu kararsızlıklar içinde bunalırken bir gece garip bir düşünce gördü. Bu rüyada Sulu İskender, Rıza'nın kulağına eğilmiş;

"Ülen Irza sen sanatı değiştirmişsin. Para ile gart garılara oynanışlık ediyormuşsun" diye, arsız arsız sırtıtmıştı. Bunun üzerine ortada beliriveren Yakup da arkadaşını teyit etmiş;

“Elbette ya. O köşkte uşaklar, bahçıvanlar gırla. Irza’yı sırf bu yüzden tutuyorlar” demişti.

Rıza onların bu kötü zehabını¹⁴ “İftire, kanaat olsun iftire” sözleri ile tekzip etmek istemiş, fakat berikiler “Gart garının oynası, gart garının oynası” diye onu maytaba almışlardı. Bunun üzerine fevkalade öfkelenen Rıza, o sırada nasıl olup da eline geçirdiğini bilemediği koca bir balta ile arkadaşlarının üstüne yürümüş;

“Daha mı söylüyorsunuz orospunun doğurdukları!” diye bağırırken kan ter içinde uyanmıştı.

Gerçi uyanınca işin hakikat olmadığını anlayıp teselli buldu ama İskender’le Yakup’a da gene sanki sahiden böyle bir şey söylemişler gibi kinlendi. Ya gerçekten böyle bir ihtimal hatırlarına geldi ise, ya sahiden arkadaşları Rıza’yı o gart garının oynası sanıyorlarsa... Bu istifham, bozuk bir plak gibi bütün gün zihnini tırmaladı, durdu. Rıza’nın ikide bir;

“Tövbe, tövbe, rezilliğin bu kadarı olur gayrı” diye kendi kendine söylendiğini gören hizmetçiler korkulu gözlerle ona bakıyor, kaç zamandır zaten bir acayıpleşen oğlanın artık adamakıllı zıvanadan çıktığını hükmediyorlardı. Hatta bahçede gezen hanımefendi bile işin farkına varıp;

“Nen var senin çocuğum?” diye sormak zorunda kaldı. Fakat Rıza ona dik dik bakarak somurttu, cevap dahi vermedi. Müşfik kadın, oğlanın bu hareketine ne mana vereceğini bilemedi. Bahçeden içeri girdiğinde, kızına;

“Yarın doktor gelince bana unutturma da şu çocuğu bir muayene ettirelim” diye tembih etti.

O geceyi çok rahatsız geçiren Rıza ertesi sabah gün ağarırken, kalktı. Beyefendinin verdiği lacivert elbiseleri iskemlenin üzerine bıraktı, geldiği zamanki urbalarını sırtına geçirip heybesini omzuna vurdu ve bir türlü bırakmaya kıyamadığı beyaz kasketi başında, arka bahçe kapısından usulca sıvışarak arkadaşlarını aramaya gitti.

14 zehap: Bir fikir veya düşünceye uyma, sahip olma; sanma, öyle zannetme.